

Beoordelen in de lichamelijke opvoeding

Het is logisch dat je een cijfer krijgt voor wiskunde, Engels, Nederlands, scheikunde. Maar hoe zit dat eigenlijk met het vak lichamelijke opvoeding? Leerlingen, ouders, de school, iedereen verwacht een 'punt voor gym' op het rapport. Maar het zal niet gauw voorkomen dat een leerling die op de cognitieve vakken goed scoort, blijft zitten op een onvoldoende voor LO. Wat betekent dit voor de waarde van beoordelingen binnen het vak?

Een herkenbaar probleem voor elke gymleraar.

Door: Lars Borghouts, Gertjan van Dokkum en Menno Slingerland

Er is in de vakbladen en leerboeken over didactiek van LO wel een en ander geschreven over beoordelen. Toch blijken vaksecties er nog vaak mee te worstelen. Het topic van deze uitgave van *Lichamelijke Opvoeding* gaat daarom over evalueren en beoordelen. In dit artikel ter inleiding een beschouwing aan de hand van de vragen: waarom, wat en hoe beoordeel je?

Waarom beoordeel je?

Er zijn meer redenen om leerlingen te beoordelen dan voor een cijfer op het rapport (Brouwer, 2011). Het rapport wordt vooral gebruikt om leerlingen te selecteren ('over' of niet, havo of vwo, enzovoorts). Beoordelen is echter een vorm van feedback aan de leerling. Feedback is in het leerproces erg belangrijk en de manier waarop beoordeling binnen het onderwijs wordt ingezet is dan ook van grote invloed op het gedrag van de leerling (van der Vleuten et al., 2012). In de onderwijsliteratuur is er daarom veel aandacht voor 'evalueren om te leren'. Hierbij staat de continue afstemming van doelstelling, instructie en beoordeling tijdens het leerproces centraal: beoordeling wordt ingezet om leerlingen te helpen de kloof tussen het bereikte niveau en het beoogde einddoel zo goed mogelijk te overbruggen (Castelijns, Segers, & Struyven, 2011). Wanneer dit goed wordt toegepast, is te verwachten dat een beoordeling een leerling *motiveert* om zijn of haar best te doen voor het vak. De 'selectiefunctie' is waarschijnlijk echter de functie waaraan de mensen in eerste instantie denken als het gaat over beoordelen. Toch is het lang niet makkelijk om deze selectie op basis van LO goed

FOTOS: HANS DIJKHOFF

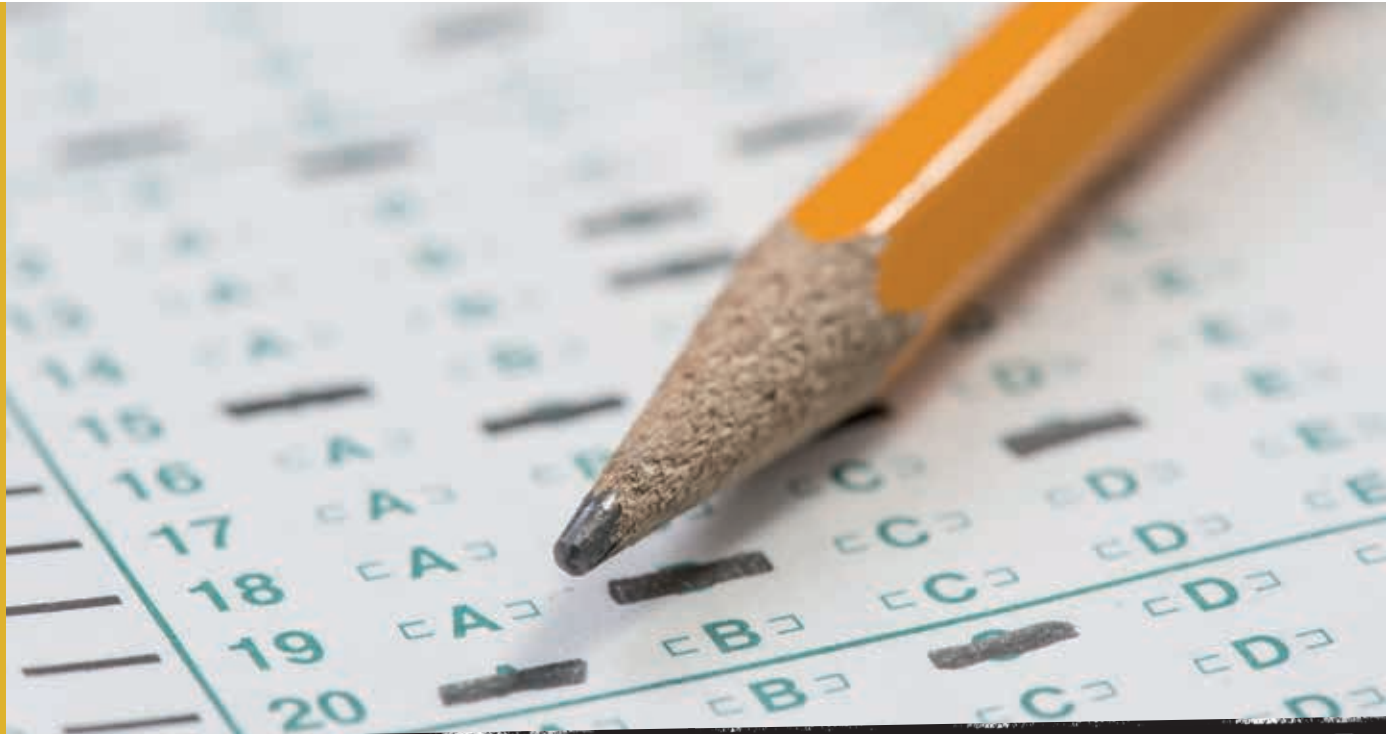

te verantwoorden. Wil je in het basisonderwijs een leerling laten zitten op basis van een onvoldoende voor bewegingsonderwijs? En in het VO zijn leerlingen geselecteerd op cognitief niveau, niet sensomotorisch. Kun je dan wel volgens één norm beoordelen? De vraag die hieruit voortvloeit is dan ook, wát je eigenlijk beoordeelt bij LO.

Wat beoordeel je?

Dat leerdoelen, instructie en beoordeling op elkaar afgestemd zouden moeten zijn, wordt wel de theorie van 'constructive alignment' (Biggs, 1999) genoemd, vrij vertaald 'ontwerp-afstemming'. De leerdoelen van een vak bepalen dan dus (mede) de inhoud van de toetsing. Maar hoe worden de leerdoelen bepaald? Een vak als wiskunde is een vak dat bijdraagt aan de voorbereiding op het vervolgonderwijs. Over bepaalde onderdelen van bijvoorbeeld meetkunde, algebra, kansrekening en statistiek is dan ook overeenstemming bereikt dat deze hiervoor essentieel zijn. LO daarentegen is weliswaar voorbereidend voor enkele specifieke vervolgonopleidingen, maar het belang ervan wordt veel meer gezien als onderdeel van de gehele opvoeding. Volgens de toekomstverkenning 'Human Movement and Sports 2028' (Brouwer et al., 2011):

Voornaamste uitgangspunt voor het vak is ook in 2028 dat jeugdigen op school, steeds vanuit een pedagogisch perspectief, (meer) bekwaam raken voor deelname aan sport

en bewegingssituaties, als onderdeel van een gezonde en actieve leefstijl.

Er is consensus bereikt over deze definitie als overkoepelend doel voor het gehele schoolvak. Dit neemt echter niet weg dat ook LO een leergebied is, waarvoor door de overheid kerndoelen en eindtermen zijn vastgelegd. Deze zijn zo geformuleerd dat ze (kunnen) bijdragen aan het genoemde overkoepelend doel. Enkele voorbeelden van eindtermen zijn:

- a) *De kandidaat kan het belang van bewegen en sport binnen de eigen loopbaan en in de maatschappij verwoorden. (vmbo)*
- b) *De kandidaat ontwikkelt een aantal leervaardigheden [...] zoals: [...] oriënteren op de eigen sportloopbaan en eigen voorkeuren aangeven ten aanzien van bewegen en sport. (vmbo)*

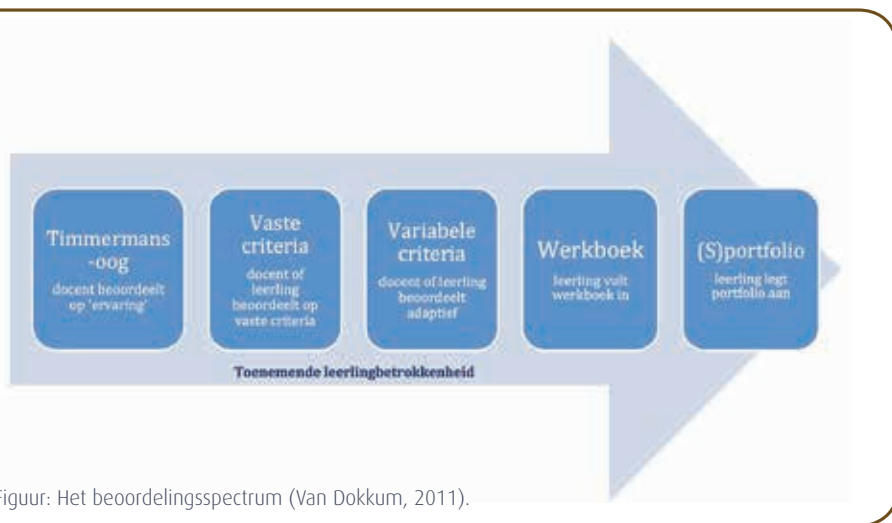
c) De kandidaat kan op basis van eigen ervaring met en inzicht in de betekenis van sport en bewegen voor de (beleving van) gezondheid in brede zin, verantwoord omgaan met belasting en risico's in bewegingssituaties en een trainingsprogramma opstellen dat past bij de eigen mogelijkheden. (havo/vwo)

Uiteraard bestaan er ook eindtermen die bewegingsvaardigheden binnen specifieke activiteitengebieden beschrijven. Bovenstaande eindtermen geven echter aan dat leerlingen ook zaken moeten leren 'verwoorden' (a), dat ze voorkeuren moeten leren aangeven (b) en bijvoorbeeld een trainingsprogramma moeten leren opstellen (c). Dit veronderstelt onder andere kennis, zelfkennis en reflectie. Dat kan uiteraard getoetst worden, bijvoorbeeld met werkboeken, schrijfopdrachten of schriftelijke toetsen. En leerlingen kunnen bijvoorbeeld laten zien dat ze zelf een sportief spel kunnen bedenken, organiseren, en aan de gang kunnen houden. Dat ze een rol als scheidsrechter kunnen vervullen. Of dat ze kennis hebben gemaakt met een aantal verschillende sporten door introductietrainingen te volgen bij verenigingen (*huiswerk* voor gym!).

Aangezien leerdoelen en toetsing op elkaar afgestemd zouden moeten zijn, zou het dus vreemd zijn wanneer het oordeel voor LO alleen tot stand kwam door een cijfer voor bewegingsvaardigheid en/of inzet. Toch is het vermoeden dat dit in vele gevallen zo is. Het onderzoek binnen het project 'Een Punt voor Gym!?' kan hier meer inzicht in geven. De eerste landelijke onderzoeksresultaten van dit project worden verderop in dit topic gepresenteerd. »

Contact:

L.Borghouts@fontys.nl

Figuur: Het beoordelingsspectrum (Van Dokkum, 2011).

Hoe beoordeel je?

Volgens Melograno (Melograno, 2007) wordt een kwalitatief goed beoordelingssysteem gekenmerkt door:

- *Helder doel*. Het is duidelijk waarom er wordt getoetst, hoe de resultaten worden gebruikt en door wie en hoe een toets past in een groter toetsplan over langere tijd.
- *Heldere normen*. De streefnormen zijn duidelijk en volledig gedefinieerd. Het is duidelijk wat er wordt beoordeeld en hoe.
- *Goed ontwerp*. De toetsing is valide en betrouwbaar. Leerlingen kunnen daadwerkelijk hun 'waarde' tonen en de toetsing is uitvoerbaar voor docenten.
- *Effectieve communicatie*. Resultaten worden effectief en naar tevredenheid naar alle betrokkenen gecommuniceerd (leerlingen, ouders, school). Communicatie is onderdeel van de planning van de toetsing.
- *Leerlingbetrokkenheid*. Er sprake is van zelfbeoordeling, onderlinge beoordeling, leerlingen kunnen hun voortgang volgen, zelf doelen stellen, enz.

Het is voor een sectie LO interessant om na te gaan in hoeverre het toetsstelsel op school hieraan voldoet. Beoordelen alle docenten hetzelfde, is voor iedereen duidelijk hoe de beoordeling voor LO wordt gebruikt (of meetelt) op school, weten leerlingen wat er wordt beoordeeld en hoe?

In het examenbesluit VO staat in artikel 35, Beoordeling schoolexamen: *In afwijking van het eerste lid, worden het vak culturele en kunstzinnige vorming en het vak lichamelijke opvoeding uit het gemeenschappelijk deel van elk profiel en de maatschappelijke stage, beoordeeld met 'voldoende' of 'goed'. Deze beoordeling gaat uit van de mogelijkheden*

van de leerling en geschiedt op de grondslag van het genoegzaam afsluiten van de desbetreffende vakken, zoals blijkend uit het examendossier.

Slagen met een onvoldoende voor LO mag dus niet en ook wordt er aan het eind geen cijfer gegeven. 'De beoordeling gaat uit van de mogelijkheden van de leerling' geeft in feite aan dat een leerling voor bewegingsvaardigheden niet aan een absolute norm onderworpen mag worden.

Stel je nu een situatie voor van een leerling op de havo met een ondergemiddelde motorische vaardigheid. Of zelfs met een lichamelijke beperking. Wanneer de school met name cijfers geeft voor de uitvoering van 'sportieve technieken' en hiervoor keurig uitgewerkte, absolute beoordelingscriteria heeft, dan zal deze leerling keer op keer een laag cijfer scoren. In de praktijk komt dit (gelukkig) nauwelijks voor. Door compensatie met aspecten als 'inzet', 'actieve deelname' of

'attitude' komt de leerling meestal wel weer op een zes, of misschien een zeven. Maar is het wel in overeenstemming met 'beoordeling uitgaande van de mogelijkheden van de leerling' wanneer je absolute criteria hanteert voor bewegingsvaardigheden? Weet deze leerling wel waarop er precies is beoordeeld ('inzet' is vaak niet verder uitgewerkt in criteria)? En wat doet deze praktijk met de motivatie van de leerling voor LO of zelfs meer in het algemeen, sport en bewegen?

Gezien het examenbesluit, dat is ingegeven door het feit dat leerlingen niet geselecteerd worden op (senso)motorische aanleg, is het eigenlijk ondenkbaar dat 'sportieve' of bewegingsvaardigheden worden beoordeeld volgens een vaste, absolute norm. Het ligt veel meer voor de hand om, indien je deze vaardigheden wilt toetsen, 'adaptief' te beoordelen (Van Dokkum, 2011). De vaksectie stelt dan bijvoorbeeld basiscriteria op waaraan in principe alle leerlingen moeten kunnen voldoen en 'bonuscriteria' waarmee op een verscheidenheid aan manieren het cijfer opgehoogd kan worden. Daarbij gaat het dan vaak juist niet om het uitvoeren van een bepaalde ideale sportieve techniek (bijvoorbeeld een perfecte bovenhandse volleybaltechniek), of het neerzetten van een absolute kwantitatieve prestatie (bijvoorbeeld een afstand speerwerpen). Maar wel om vaardigheden die voor iedereen met de nodige oefening aan te leren zijn, zoals een bepaalde hoogte kunnen springen, *uitgaande van je eigen lengte*. Of om een aantal rondjes te kunnen lopen in een *gelijkmatig* (maar zelf te bepalen) tempo. Er kan dus wel degelijk worden beoordeeld op vaardigheid, maar de criteria zijn helder én aan te passen aan elk uitgangsniveau. Bijkomend voordeel daarvan is dat de leerling meer bewust betrokken kan worden bij het leer- en beoordelingsproces. Bij de keuze voor een bepaalde beoordelingsmethode kan daarmee al rekening gehouden worden (zie figuur).

Tot slot

Beoordelen binnen LO is complex en elke docent heeft zo zijn eigen methoden om het toch voor elkaar te krijgen. Wanneer we LO echter als serieus te nemen leervak willen zien, zal de beoordelingssystematiek aan een aantal kwaliteitseisen moeten voldoen. Tegelijk moet er tegemoet worden gekomen aan de verschillen in aanleg tussen leerlingen. Er is behoefte aan meer kennis over beoordelen binnen de lichamelijke opvoeding. De komende tijd zal er daarom weer regelmatig aandacht worden besteed aan dit onderwerp.

Dit artikel is een verkorte en aangepaste versie van een artikel dat eerder verscheen in Thomas-Bulletin 73, 2013. De bronnenlijst is op aanvraag verkrijgbaar.

Lars Borghouts, Gertjan van Dokkum en Menno Slingerland zijn docenten aan Fontys Sporthoogeschool. Menno en Lars zijn lid van het lectoraat Move to Be. ◀